

THUISGEVOEL IN DE BUURT

*Een gesprek met Sander van der Ham,
Stadspsycholoog / Thuismakers Collectief*

M: Steden zijn in de afgelopen tien jaar zowel zichtbaar als onzichtbaar veranderd. Digitale media spelen een steeds belangrijkere rol in hoe we de stad ervaren. Welke plekken in de stad vertellen ons iets over deze veranderingen? En wat voor invloed heeft dit op ons? In deze podcast doorkruis ik, Marjolijn Ruyg, samen met Vasilis van Gemert de stad. Elke aflevering parkeren we ons elektrisch Volkswagenbusje op een locatie die het startpunt is voor het gesprek. Dit is de digitale stad.

In deze derde aflevering praten we met Sander van der Ham over de invloed van de omgeving op ons gedrag.

Vandaag staan we op het Wachterliedplantsoen, samen met Sander van der Ham. Sander, jij hebt deze plek uitgekozen. Misschien is het aardig om eerst te beschrijven een beetje wat je ziet. En daarna, het lijkt me leuk om te weten waarom we hier staan, waarom heb je deze plek uitgekozen?

S: Ja, we staan hier inderdaad op het Wachterliedplantsoen. Het is een soort buurtpleintje midden in de Erasmusparkbuurt in Bos en Lommer. Ja, wat je hier ziet is dat, eigenlijk is het best wel wat stenen nog, vind ik altijd wel een beetje jammer maar je ziet ook wel heel veel groen en dan heel veel gras. Met rechts van mij een soort sportveldje en aan de andere kant daarvan een beetje een glooiend graslandschapje met bomen, met bankjes waar je lekker kan zitten aan de randen. En aan mijn linkerkant een grote speeltuin. En daarnaast een wijkboerderij wat nog vrij bijzonder is in Amsterdam. En daar aan de overkant van de speeltuin ligt ook weer een beetje een glooiend landschap met een aantal, ja, wat natuurlijke elementen. Dus het is echt zo'n pleintje waar je van alles kunt doen. En aan het Wachterliedplantsoen, aan het plein, daar ligt het ook het Wachterliedpaviljoen. En dat is het buurthuis. Eigenlijk een thuis voor de buurt. En ik heb deze plek gekozen juist om die reden, omdat we ook in het Wachterliedpaviljoen zitten als organisatie, Thuismakers Collectief. En wat we heel graag willen is met de buurt een plek maken waar dat we, waar iedereen zich welkom voelt, waar iedereen zich thuis kan voelen. We creëren daar de voorwaarden voor maar met de buurt samen moeten we dat doen om er echt een plek van te maken waar je ook echt thuis kunt zijn, waar je anderen ontmoet, waar van alles kan ontstaan, goede plannen. Nou ja, en dat thuisgevoel is een rode draad in mijn werk als stadspsycholoog en ik vind deze plek daar heel erg, die sfeer ook in uitademen. Het is ook wel heel erg dorps aan de ene kant maar ook wel weer midden in de stad. Dus [...]

M: En de boerderij, is dat een kinderboerderij of op welke manier functioneert de boerderij?

S: Ja, het is een wijkboerderij. Dus het is ook een plek voor iedereen in de buurt natuurlijk. Er komen vooral kinderen met hun ouders. Maar we zeggen dat het een wijkboerderij is ook omdat het wel echt een wijkfunctie heeft. Er komen ook veel mensen uit de wijk die als vrijwilliger op de boerderij werken. Dus het is meer dan alleen meer dieren komen kijken en weer weggaan. Het is voor heel veel mensen ook een plek om te ontmoeten, onderdeel te zijn van sociale netwerken, wat betekenis te hebben in je dagbesteding en dat past voor ons heel erg in die beweging naar kun je ook met de buurt nadenken over heb je een buurtuin nodig bijvoorbeeld waar je je eigen eten verbouwt? En kun je daar dan weer dingen omheen organiseren? Nu zit hier een, nu niet maar in de zomer als het een beetje goed weer is zit hier een grote groep vrouwen en die komen lekker zitten hier. En als het heel heet is gaan ze onder de bomen zitten daar verderop waar ook een aantal moestuinbakken staan van wilgentakken. Daar zitten ze heerlijk in de schaduw. En die vrouwen komen rond twaalf, één uur. En als het echt goed weer is gaan ze rond een uurtje of negen 's avonds pas weg. Dat is voor hun iets heel speciaals want ze zitten gewoon lekker te kletsen met elkaar. Anders zitten ze alleen thuis, sommigen. Maar het is ook een plek waar ze eten uitwisselen. Ze nemen gewoon allemaal eten mee van thuis en gaan dat lekker eten. En eigenlijk zeggen zij, als je ze vraagt van we willen wel meer met die moestuinbakken, we willen ook wel een moestuintje want dan kunnen we eten verbouwen. En dan kunnen we ook andere mensen weer ontmoeten. Dus zo zie je dat deze ruimte, daarom vind ik hem ook zo bijzonder, het is soort ruimte die niet af is. En daar ben ik heel blij mee want doordat hij niet af is kan er nog van alles gebeuren. Nou ja, en dat is, volgens mij, ook een beetje waar thuisgevoel over gaat: dat je je eigen thuis kunt maken. Dat is wat we willen bieden hier.

M: En omdat het zo grijs en koud is stel ik voor, zullen we gewoon in de bus gaan zitten?

S: Ja, lijkt me een goed idee.

V: Top.

M: We zijn vandaag op het Wachterliedplantsoen. En wij spreken met Sander van der Ham. Die is werkzaam als stadpsycholoog. Sander doet onderzoek hoe de stedelijke omgeving onze gemoedstoestand beïnvloedt. En Sander, nou allereerst natuurlijk welkom. Is dit een goede introductie of ben ik hele belangrijke zaken vergeten?

S: Ja, nee, het is een goede introductie en ik ben zelf ook altijd aan het zoeken hoe ik mezelf moet introduceren. Omdat ik inmiddels al vijftien jaar stadpsycholoog ben en ja, als je in de stad werkt verandert alles. Dus ook mijn werk en wat ik doe. Maar het klopt. Ik kijk wel naar hoe onze omgeving, vaak de gebouwde omgeving ons beïnvloedt qua gedrag maar ook hoe we ons voelen, wat we ervaren en hoe we ons tot anderen verhouden. En wat ik in de afgelopen jaren steeds meer ben gaan doen is dat niet alleen onderzoeken maar dat ook met mensen gewoon gaan doen, gaan maken, een buurt maken. Dus nou, dat is een beetje richting de participatieve kant maar dat is een ander onderwerp van gesprek, denk ik, wat ik van participatie vind. Maar wel echt met mensen echt in de buurt handen uit de mouwen, gewoon goede plekken maken. Plekken waar mensen zich thuis voelen.

M: En hoe ben je stadpsycholoog geworden?

S: Ik studeerde psychologie aan de UvA. En in mijn laatste jaar, ik koos dan voor de klinische kant. Vond ik wel echt interessant want wat psychologen in opleiding vaak doen is voor klinisch kiezen omdat ze niet weten wat ze anders moeten doen. En dat was bij mij niet het geval. Maar ik liep stage op een afdeling psychodrama en ik was 24 en hoorde verhalen over oorlogstrauma's en andere verschrikkelijke dingen waarvan ik alleen maar dacht maar wat kan ik voor deze mensen in godsnaam betekenen? En op dat moment was ik me ook wel een beetje aan het oriënteren op wat vind ik van de stad en zou ik daarin willen werken en wat zou ik kunnen doen? En toen kwam een kans voorbij om bij een klein bureau te gaan werken en te ontdekken wat psychologie en de stad met elkaar te maken hebben. Nou, dat heb ik, die kans heb ik met beide handen aangegrepen en ik kwam vrij snel toen iemand tegen van de VPRO. En dit was in 2008, net op het moment dat voor het eerst in de geschiedenis er meer mensen in de stad woonden dan erbuiten en de VPRO besteedde twee weken lang uitzendtijd op radio en tv aan dat onderwerp. En ter voorbereiding was deze persoon een blog aan het maken en die vroeg aan allemaal mensen wil je wat schrijven? En hij hoorde psychologie en stad en zei dat is interessant, wil je wat schrijven? En ik zei ja, natuurlijk. Zonder dat ik wist waarover. Ja, en zo werd ik een beetje per ongelijk stadpsycholoog. En toen heb ik het een naam gegeven. En ben eigenlijk vanaf dat moment gaan nadenken maar wat heb ik als psycholoog nou in die stad te zoeken, wat kan ik dan bijdragen? Nou ja, en dat was wel, daarom zei ik ook per ongeluk want er kwamen gewoon een aantal dingen samen. En niet dat ik nou zo'n fan was van de financiële crisis op dat moment maar het gaf wel een enorme kickstart aan het werk van sociaal professionals in de stad. Want in ene konden we niet meer zo veel bouwen want er was geen geld voor maar, en zeker niet aan de randen van de stad in de polders, en gingen we veel meer in de stad bouwen op beschikbare plekken. Maar ja, daar heb je ook te maken met, niet meer met vijf koeien die je moet verjagen maar met tienduizend mensen die er al wonen. En woningcorporaties die, ja, veel meer samen moesten gaan werken weer met hun huurders om complexen goed te houden. Maar ja, dat waren we als organisaties ook een beetje verleerd. Nou ja, en daar kom je als psycholoog natuurlijk dan heel goed in terecht, in zo'n vakgebied. Dus dat, dat is eigenlijk hoe ik een beetje in dat vak van die stadpsychologie rolde.

M: Maar als ik het goed begrijp is dit niet echt een studierichting? Of is dat, is het iets wat je zelf hebt ontwikkeld?

S: Nee, ik heb het, nou, nee, het is er. Het is in hele kleine mate een studierichting in Nederland en dat heet Omgevingspsychologie. Dat is onderdeel van de opleiding tot sociaal psycholoog dus dat is ook het ding. Als je psychologie studeert en je maakt een keuze, dan zie je ook niet meer wat er in de rest van het vakgebied gebeurt tenzij je je ervoor interesseert. Dus ik leerde daar eigenlijk pas over na mijn studie. En dat vak van omgevingspsychologie, dat wordt op twee plekken gegeven: aan de TU Delft en aan de Universiteit van Amsterdam dus. Maar dat wist ik niet tot na mijn studie. Maar goed, toen raakte ik wel betrokken in dat netwerkje. En ja, die omgevingspsychologie is in de jaren 70 van de vorige eeuw een beetje ontstaan. En daar is best wel wat onderzoek naar gedaan dus er is wel kennis over. En tegelijkertijd dacht ik ook van ja, we zitten nu in zo'n beweging van verdichting, steeds meer mensen in de stad. Op

de hele wereld trekken zo veel mogelijk mensen naar de stad en dat is eigenlijk wat je ziet. En die omgevingspsychologie gaat er niet heel specifiek op in wat dat dan betekent. Sterker nog, de omgevingspsychologie gaat er nog een beetje vanuit, het jaren 70-, 80-beeld van de Amerikaanse steden, dat als je in de stad woont, ja, dan is er wel iets mis met je. Want het is ongezond, er zit industrie, het is gevaarlijk, zit veel criminaliteit, veel armoede. Het zijn eigenlijk plekken waar je hoogstens werkt en dan zo snel mogelijk weer weggaat naar een veilige plek. En dat was absoluut niet het beeld wat ik herkende van de stad in 2008. Ik dacht dat, daar klopt iets niet. Dus ik wilde ook een beetje een tegengeluid creëren en laten zien dat die psychologie ook op een andere manier een bijdrage kan leveren aan het denken over de stad.

M: Je hebt een aantal boeken geschreven. Eén van die boeken heet "De Stoep". En eigenlijk zijn er speciale plekken in de stad die eigenlijk echt van invloed zijn op ons gedrag. En "De Stoep" is daar een voorbeeld van maar zou je ook een aantal andere voorbeelden kunnen noemen misschien. Om mee te beginnen, en dan gaan we straks verder op "De Stoep".

S: Ja, dus van plekken die van invloed zijn op ons gedrag?

M: Ja.

S: Ja, dat, nou ja, iedere plek. We worden eigenlijk altijd beïnvloedt door onze omgeving. En dat is ook hoe ons brein natuurlijk werkt. Dus we werken heel erg op basis van impulsen, van stimuli. En dat, iedere omgeving heeft die stimuli. Er is altijd geluid, je, er is altijd, nou ja, je voelt altijd dingen. Dat kunnen de tegels zijn onder je voeten of je tenen in het gras, maakt niet uit, de wind. En ook dat hangt er weer vanaf hè want in een woonstraat waar geen mensen zijn zullen we ons echt anders voelen en zal de ruimte ons anders beïnvloeden dan in een straat waar veel mensen zijn of in een winkelstraat. Dus eigenlijk iedere omgeving beïnvloedt ons en dat is wel één van de eerste dingen die ik dan ook weer leerde van Ronald Hamel. Dat was een beetje de gevestigde omgevingspsycholoog in Nederland. Die zei ja, architecten vragen mij altijd om een blauwdruk, om, nou ja, een soort handleiding of handboek met regeltjes van wat moet ik doen om een goed gebouw te maken of een goede ruimte te ontwerpen? Hij zei maar die is er niet. Iedere ruimte is anders. Je moet iedere ruimte steeds weer observeren, analyseren en vervolgens bedenken wat past er nou bij de mensen die zo'n ruimte gebruiken?

V: En is het niet ook zo dat het per bijvoorbeeld levensfase verandert toch? Want ik woon nu in een buurt waar ik, laten we zeggen, in mijn studententijd echt niet had willen wonen. En nu vind ik dat een hele prettige buurt.

S: Ja.

V: Maar 30 jaar geleden zeker niet.

S: Nee, dat absoluut niet. Nee, dat, levensfase is absoluut echt iets wat echt meespeelt in waar we ons prettig vinden en wanneer. Maar goed, het kan ook zo zijn, Amsterdam heeft een prachtig boekje geschreven, gemaakt ook op basis van onderzoek. Dat heet 'Hier werden wij verliefd'. En dat gaat eigenlijk over plekken in de stad, de publieke ruimte, en hoe dat die gebruikt wordt door de dag heen. Nou, daar zie je dat dat Vondelpark, dat is booming gedurende de

dag. Maar zodra het donker wordt, dan zie je dat helemaal wegglijden. Dus dat is ook zo'n plek, bijna een soort, de levensfase van het etmaal. Ja, er zijn gewoon momenten op de dag dat je je er niet meer prettig voelt. Nou ja, sommige mensen vinden het heel onprettig om op De Wallen te komen op bepaalde tijdstippen. Dus misschien is dat overdag nog te doen maar zeker 's avonds niet meer. Dus die hele stad, die publieke ruimte, die verandert al per dag, ja, en daar komen onze levens dan ook nog eens tussendoor met alles wat we meemaken met hoe we, welke leeftijd we hebben, hoe onze gezinssamenstelling is. Dus dat zijn allemaal factoren die van invloed zijn op hoe dat die ruimte ons beïnvloedt.

V: Ja, want jij hebt dus een boek geschreven over de stoep. Ik ga toch wel naar die stoep want ik [...]

M: Ja, lijkt me een goed idee.

V: zit dan te denken over, laten we zeggen, ik woonde in De Pijp op de Ferdinand Bolstraat op het moment dat daar die, dat station werd gegraven.

S: Ja.

V: Dus ik had een stoep van een halve meter breed en ik vond dat prima. Ik vond dat wel gezellig als ik buitenkwam, superdruk, idioot. En nu heb ik een hele brede stoep en ik had dus nooit verwacht dat ik een brede stoep ook, dat ik daar ook maar iets van zou vinden. Maar het was wel op het moment dat wij een kind kregen, hadden we ineens die brede stoep.

S: Ja.

V: En dan slaat dat ineens ergens op en ik denk dat ik nu ook echt gefrustreerd zou zijn geweest van dat smalle stoepje. Als ik daar nog steeds had gewoond met een gezin.

S: En hoe gebruik je die stoep nu dan, nu je een kind hebt?

V: Nou, met kind niet zo zeer maar we hebben een bankje op de stoep, burens hebben een tafeltje op de stoep, er staan, en ja, het is echt een sociaal ding. Hoewel dat ook wel veranderd is, dat is ook wel grappig want een oude buurvrouw van ons, wij zetten ons bankje neer toen we daar net kwamen wonen en die kwam helemaal een soort van in shock naar ons toe over "maar dat is zo armoedig om op je stoepje te zitten". Dus dat was van, uit haar jeugd was het blijkbaar armoedig om buiten te zitten.

S: Ja.

V: Ja.

S: Nee, klopt. Ja, het gebruik van de stoep, dat associëren, met name, mensen die wat ouder zijn ook heel erg met een soort volkswijk-karakter. En ja, dat is toch een ander soort mensen soms, ja. Dan hingen mensen op de stoep en dan gingen ze daar barbecueën en bier drinken en dat, ja [...]

V: Ja, en het betekende voor haar ook armoede dus het betekende dat je geen werk had.

S: Oh ja.

V: Dan ging je op de stoep zitten.

S: Ja. Nou ja, dat, ja, zeker en daar kijken we nu wel steeds anders naar. Omdat de stoep dan ook echt sociale plek kan zijn. Eigenlijk wat je ook een beetje beschrijft, zodra je je bankje voor de deur hebt staan, dan zit je er en dan is contact zo makkelijk. Maar daar spelen wel, daar zitten wel verschillen in hoor, tussen mensen. En ook wat je mee hebt gemaakt, referentiekaders, zeker, ja.

V: En is die stoep dan ook, want dat is echt een openbare ruimte, ik weet eigenlijk niet eens of ik daar wel een bankje mag zetten, is dat veranderd?

S: Of je er een bankje neer mag zetten?

V: Nou, hoe, laten we zeggen, hoe je je dat mag toe-eigenen, of je dat mag toe-eigenen.

M: Eigenlijk alle gemeentes zeggen je mag de stoep gebruiken zoals je wilt. Zolang je maar 1,80 meter overhoudt voor mensen die daar lopen. En die 1,80 meter is een beetje gebaseerd op dat als je één persoon bent, dan heb je ongeveer 90 centimeter nodig om goed te kunnen lopen, voldoende ruimte te hebben. Dus dat betekent dat je met twee mensen langs elkaar heen kunt bewegen. Nou, en dan, daar omheen mag je veel. Je mag niet alles maar je mag veel. En heel veel gemeentes die gedogen ook veel. Dus je ziet nu ook dat er heel veel geveltuinen aangelegd worden, weer. Dat is ook iets wat steeds terugkeert hoor maar dat is nu wel weer, het gebeurt nu veel. En daarvan zeggen gemeentes ook je mag anderhalve tegel vanuit de gevel, dat mag je er gewoon uittrekken en daar mag je lekker je tuintje van maken. Maar op hele brede stoepen zie je ook dat mensen hun picknickbanken neer gaan zetten. Dat vinden sommige gemeentes heel ingewikkeld maar dat, nou ja, op sommige plekken wordt dat gedoogd en gaat dat ook vaak goed. Dus er mag veel qua regelgeving maar dat zegt nog niet dat er veel mag qua hoe doe je dat met je burens? Nou, daarvan, overigens in het onderzoek naar de stoep hebben we wel gezien dat daar een soort, dat heeft tijd nodig vaak. Er gaat tijd overheen voordat dat een soort sociale besmettelijkheid in het gebruik van die stoep. Dat als één iemand, begint vaak met een paar potjes en een paar plantjes en dan gaat de buurman, denkt oh, dat is ook wel leuk. Of de buurvrouw aan de overkant en die gaat ook een paar potjes en plantjes neerzetten. Nou, dan komt er een bankje bij. En dan op een gegeven moment begint dat een soort, nou, toch in die straat wat normaler te worden want je gaat ook de normen een beetje veranderen. En dan zie je dat vaak groeien. Maar dit, nou ja, in het algemeen de toe-eigening van de stoep, dat is redelijk geaccepteerd.

V: Dat is echt, je hebt het over mijn straat?

S: Ja.

V: Ja, 40 jaar geleden geen enkel bankje en er zijn, of één bankje stond er. Nou, wij hebben ook een bankje neergezet en nu picknicktafels en, vol met planten en

er wordt geleefd op de stoep. En de stoep werd eigenlijk alleen maar gebruikt om overheen te wandelen, om ergens heen te gaan en nu worden echt gezinnen, die er gewoon bijna wonen. Ja, het is echt heel anders geworden.

S: Ja, prachtig. En dat vonden we, dit hadden we overigens niet verwacht toen we met de stoep aan de slag gingen. Met het onderzoek. Maar wat we merkten is dat, zeker mensen met kinderen dus dit gaat ook over levensfases, veel studenten denken stoep, wat, alsjeblieft wat moet ik daarmee, misschien al heb ik net een soort, paar treden bij mijn voordeur en dan ga ik daar af en toe zitten met een vriend of vriendin om een biertje te drinken maar dat was het wel, maar zeker mensen met kinderen of mensen die wat ouder zijn, die gebruiken die stoep ook echt als een soort leefruimte. En mensen zeggen daarvan ook dat ze het vaak zien als het verlengde van hun thuisgevoel. Het verlengde van hun huiskamer. Ook best wel veel ouders gesproken die zeiden ja, die stoep, dat is een beetje mijn redding als ik hele jonge kinderen heb, want dan kan ik tenminste lekker buiten zitten maar ik heb wel de babyfoon naast me dus ik ben vrij snel boven als het nodig is. Ze zeiden ook van ja, ik kan niet naar het park, dat is te ver weg, mijn kind moet wel slapen maar ik wil ook buiten zijn dus dat, nou ja, dus daar zie je ook dat zo'n stoep dan zo'n ideale ruimte is als aanvulling op de achtertuin vaak, als mensen die hebben. Maar achtertuin, wat meer privé. Stoep wat meer publiek, toch een praatje kunnen maken. Dus mensen hebben ook vaak heel veel van die plekken die ze op allerlei manieren gebruiken ook weer, afhankelijk van waar sta je in je leven op dat moment?

M: Is het zo dat eigenlijk door corona die stoep ook, of na corona of tijdens corona, dat die stoep eigenlijk ook anders gebruikt wordt?

S: Ja, ik denk corona heeft in die zin, hoe raar het, hoe vervelend het misschien ook klinkt, heel erg geholpen in het gebruik van de publieke ruimte. En zeker ook de stoep. Dat was wel iets wat op dat moment al heel erg bezig was. Dus die, we hadden al jarenlang de bankjesdagen en het bankjescollectief. En er werd ook steeds meer gedaan op de stoep maar dat was af en toe ook nog wel een beetje zo'n ding van de yuppen, van de gentrifiers. Ik denk dat corona in die zin ervoor heeft gezorgd dat heel veel mensen dat zijn gaan doen. Omdat je, ja, toch een beetje gedwongen was om die ruimtes dicht bij je huis meer te gaan gebruiken. Want dat was de enige mogelijkheid om echt nog buiten te komen. En dat hebben we wel heel erg gezien als het gaat om ommetjes in de buurt bijvoorbeeld. En dan niet persé alleen maar door het park, want op een gegeven moment was het in het park ook heel druk en had je het rondje door het park ook vaak wel gezien. En dan ging je rondjes lopen door de buurt. Ik heb dat zelf ook gedaan. Dat deed ik altijd al en ik vind het namelijk heerlijk om door straten te lopen en stoepjes te kijken en bij mensen naar binnen te gluren. Ik ben er zo eentje. En dat heb je wel gezien, dat mensen dat steeds meer zijn gaan doen. Dus echt een beetje het ontdekken van die directe leefomgeving. Ik ben ook in de afgelopen jaren bezig met wat heet de stille stad. Dus het zoeken van rustige plekken. Nou, en dat was, ook door corona, veranderde het beeld daarop. Want voor corona was het idee, als je rust zoekt, dan ga je naar huis. In corona zaten daar, zat je gezin daar. En waren je burens thuis die dachten nou, ik ben nu toch thuis, nu ga ik verbouwen. Dus je zat de hele tijd in het lawaai. En in ene was die publieke ruimte de plek waar je je rust zou moeten vinden. Maar heel vaak was die publieke ruimte daar helemaal niet op ingericht. Dan worden plekken zoals het Wachterliedpaviljoen, plantsoen hier, die werden heel erg belangrijk. Dat waren plekken waar je nog even in de luwte kon zitten, even in het groen.

Misschien ook wel in de nabijheid van anderen. Dus dat hebben we wel gezien hoor, dat corona dit, het idee en het belang van die publieke ruimte heel erg is gaan veranderen. En de perspectieven erop.

M: En hoe kijk jij tegen eigenlijk allerlei nieuwe alarmsystemen aan. Dus je hebt tegenwoordig ook allemaal van die systemen dat je bij je deurbel, dat je een cameraatje kan hebben wat dan eigenlijk ook meekijkt. En ik geloof officieel mag je die camera dan niet richten op die publieke ruimte maar ja, ik kan me voorstellen, in sommige gevallen is dat ook best wel een beetje moeilijk.

S: Ja.

M: Hoe kijk jij daar tegenaan? Tegen dat soort systemen?

S: Ja. Nou, ik moet vooral nu denken aan de monteur die vorige week bij mij thuis was. En die vertelde, ik vroeg hem waar hij woonde en toen vertelde hij waar. Hij zei ja, het is niet zo'n leuke buurt maar beetje moeilijk. Ik vroeg hem waarom dan? Hij zei ja, soms krijg ik, is gewoon gedoe met de burens. En vooral die buurman naast me, beetje rare vogel en die zit ook de hele buurt op te stoken. Hij zei en op een gegeven moment had ik dus een brief in mijn brievenbus van een boze buurvrouw. En dat was niet zo'n leuke brief. Maar goed, hij had dus ook zo'n deurbel. Dus die buurvrouw had blijkbaar aangebeld om te weten dat hij niet thuis was. Maar daardoor stond ze dus op de camera dus hij wist precies van wie die anonieme brief kwam. Nou ja, dat, ik vond hem in die zin wel interessant want hij had zoiets van weet je, als je dan een probleem hebt dan, heb het er gewoon over met me. Dus dat gaf hem ook wel weer inzicht in goh, wat gebeurt er nou eigenlijk allemaal in die buurt en hoe denken mensen over elkaar en hoe gaan ze met elkaar om? Tegelijkertijd denk ik ook is dit dan wat we willen met elkaar? Kunnen we niet liever gewoon lekker op ons bankje gaan zitten en ontmoeten en elkaar kennen, beetje die publieke familiariteit opbouwen. En vanuit die veiligheid ook kunnen delen wat we willen delen met elkaar. Dus ik ben niet zo heel erg fan van camera's in de publieke ruimte. Wat ik overigens in Rotterdam een keer hoorde, is dat van 30 tot 40% van alle camera's die op de publieke ruimte zijn gericht, ook al mag het niet, dat daarvan niet bekend is waar de beelden naartoe gaan. Nou, dus dat, er is heel veel surveillance als het ware [...]

M: Je bedoelt eigenlijk dat niet duidelijk is van wie de camera's zijn of gaat het echt welke data waar wordt er opgeslagen?

S: Nee, het is niet duidelijk van wie de camera's zijn.

M: Ja.

S: Ja. En dan weet je dus ook niet waar die beelden naartoe gaan. Maar goed, ja, je monitort als het ware wel de publieke ruimte en het publieke leven dus [...] Nou, ik vind de vanzelfsprekendheid ervan vooral wel een beetje beangstigend. En ook het idee dat je dat dan wilt weten. Altijd wie er voor je deur staat en hoe en wat dus, maar ja [...]

V: Er zijn natuurlijk ook andere type sensoren dus bijvoorbeeld die om geluid te meten en daar komt natuurlijk een ander type data uit, denk ik, dan, nou ja, hoe zie je eruit of wie is daar? Dat zou, denk ik, voor onderzoek, voor psychologisch

onderzoek wel weer interessanter kunnen zijn want ik kan me voorstellen dat, nou ja, geluidsoverlast doet iets met je.

S: Ja, zeker. Ja, nee, absoluut. Dus het verzamelen van data en je ziet natuurlijk ook de citizens science-beweging enorm opkomen. Echt fan van omdat het mensen instrumenten in handen geeft om zelf te laten zien, ook aan overheid bijvoorbeeld, van het is wel een probleem. Dus ik heb een tijdje in Katwijk gewerkt, ook rondom, langs een provinciale weg. Daarvan zeiden mensen ja, de geluidsnormen worden hier echt ver overschreden. Nou, provincie en gemeente zeiden nee, dat valt wel mee als het goed is. Nou, daar hebben we ook een tijdje geluidsmeters opgehangen en daaruit blijkt wel degelijk dat er enorme overschrijding is. En, dus dat geeft mensen ook een manier om een ander gesprek te voeren met de overheid dus dat vind ik heel positief. En natuurlijk, het kan psychologen ook een beeld geven of, nou ja, wie er ook in de stad werkt, van wat speelt er nu eigenlijk op dat niveau. Dus wat voor geluid meet je, wat, de hoeveelheid mensen die ergens lopen, waar lopen ze precies? Dus het kan je heel veel inzicht geven. Tegelijkertijd denk ik ook van ja, het gaat, als je alleen naar de data kijkt, dan geeft het je ook geen volledig beeld. Dus je moet het altijd verdiepen. En daarin, dat is een beetje mijn terughoudendheid in het allerlei, in het gebruik van heel veel sensoren. Dat dat ook maar een beeld van het stedelijk leven schetst. Waarvan je heel snel kunt zeggen nou, dan heb je wel voldoende en op basis daarvan gaan we onze keuzes maken. Beleidskeuzes of welke keuzes dan ook. Ja, daar huiver ik, nou, daar ben ik een beetje huiverig voor omdat ik wel denk van je moet ook altijd dat gesprek met elkaar blijven voeren. En ook begrijpen wat die data nou echt betekenen. En daarvoor moet je mensen spreken. Daarvoor moet je observeren, ook zelf zien wat er gebeurt. Dus dat, dus ik denk dat het een onderdeel kan zijn van het begrijpen van het stedelijk leven maar zeker niet de enige manier om het te begrijpen.

V: Dus dat is echt die, dat je met een mens praat en met zoveel mogelijk mensen, toch, maar ook observeren lijkt me ook?

S: Ja, zeker. Ja, absoluut.

V: Niet alleen luisteren maar ook kijken van is dat wel zo wat ze zeggen?

S: Ja.

V: Ja.

S: Ja, ik zeg eigenlijk altijd ik observeer, ik gebruik vragenlijsten maar ik wil ook duiden. En duiden, dat kan alleen maar door mensen te bevragen. En met observeren kun je gedrag zien maar je weet nooit helemaal precies wat daar, wat de reden daarvan is, dat mensen zich zo gedragen. Het kan iets zijn in de ruimte, het kan ook zijn dat je gewoon op een niet zo'n leuk moment in je leven staat. Of je hebt gewoon een slechte dag. Dus dat begrijpen vind ik essentieel om ook te weten hoe moet je nou met die ruimte omgaan? Moet je het anders gaan ontwerpen of is het prima en heeft iemand gewoon een slechte dag? Dus dat, nou ja, volgens mij heb je gewoon al die lagen nodig van data om echt goed te begrijpen wat er speelt. Dus we zullen altijd met elkaar moeten blijven praten.

M: Sander, jij hebt ook een boek samengesteld, als ik het goed heb, over het, of nee, je hebt een essay geschreven over thuisgevoel?

S: Ja.

M: Zou je kunnen uitleggen wat is dat thuisgevoel?

S: Ja, ik kan uitleggen wat het volgens mij is hè?

M: Ja, precies.

S: Ja, thuisgevoel is de reden dat ik stadpsycholoog ook ben geworden, uiteindelijk, als ik terugkijk. Want toen ik nog studeerde ben ik op een gegeven moment afstudeeronderzoek gaan doen in een verzorgingshuis. En ik wilde eigenlijk heel graag weten wat gebeurt er nou met ouderen die naar een verzorgingshuis verhuizen? Wat voor impact heeft dat nou op het leven. En wat ik toen deed was vragenlijsten gebruiken zoals je dat dan als goed opgeleide psycholoog hoort te doen. En op een gegeven moment zat ik te praten met een manager daar, die zei ja, ik ben ook wel heel benieuwd of mensen zich hier nou thuis voelen. Toen dacht ik nou, weet je wat, ik doe één vraag in het onderzoek en dat is in welke mate voelt u zich hier thuis, op een schaal van één tot tien. En één is heel weinig, tien is heel veel. En toen ging ik al mijn data bekijken en toen hing alles samen met die ene vraag. Dus hoe meer mensen zich thuis voelen hoe beter hun stemming. Hoe meer mensen zich thuis voelen, hoe hoger hun kwaliteit van leven. Hoe positiever, hoe constructiever ze omgaan met uitdagingen. Dus toen dacht ik nou ja, dat is op zich niet heel wonderlijk natuurlijk want we kennen het gevoel allemaal wel denk ik, dat als we ons ergens thuis voelen, ja, dan voelen we ons ook beter. Dan heb je, voel je je veiliger, comfortabeler, dan ga je je ook gewoon anders gedragen. Meer op je gemak. Maar vanaf dat moment ben ik wel gaan nadenken maar wat, waarom, wanneer en waarom voelen we ons dan thuis? Nou, en dat, daar heb ik ook wel onderzoek naar gedaan. Ook in de stad. Omdat ik ook dacht van ja, dit geldt voor senioren in een verzorgingshuis maar eigenlijk geldt dat net zo goed voor iedereen die ergens woont. Dus ik ben daar heel veel gesprekken over gaan voeren in, vooral in wijken. En daar kwamen eigenlijk vier dingen uit. Vier bouwstenen ben ik ze gaan noemen. En dat, de eerste bouwsteen gaat echt over plekken. Dus we hebben plekken nodig waar we ons thuis kunnen voelen. En die plekken waar we ons thuis voelen zijn vaak kenmerkend op het feit dat we controle ervaren. Nou, controle in de psychologie is een beetje de heilige graal. Hoe meer controle je als mens ervaart hoe beter we ons vaak voelen, minder stress. En dit gaat ook over de stoep bijvoorbeeld, over eigenaarschap. Dus als jij je bankje neerzet op de stoep, dat is een mate van controle want dan bepaal jij even hoe die ruimte eruitziet. En dat, nou ja, in je woning is die controle het grootst. En hoe verder je van je voordeur afkomt, hoe minder dat wordt. Maar die plek is belangrijk, om die te begrijpen. Tweede is de mensen en de netwerken. En eigenlijk wat daar inzit in thuisgevoel is dat je, dat het heel belangrijk is dat we het gevoel hebben ergens bij te horen, dat we verbonden zijn met anderen. En dat kan gaan over gelijkgestemdheid dus een beetje de mensen zoals wij, vinden we vaak prettig. Maar het kan ook gaan over goede plekken waar dat je mensen kunt ontmoeten die anders zijn dan jij zonder dat je daar persé gelijk contact mee hoeft te hebben. Wat ik ook zag is dat vaak de dingen die we doen op plekken ook heel belangrijk zijn. En dat, ik ben dat rituelen gaan noemen. En dat zijn, soms zijn het routines. Dus die dagelijkse handelingen die je doet zoals je fiets pakken uit de schuur en de straat uitfietsen tot naar de supermarkt gaan tot op je bankje zitten voor de deur. Het zijn vaak

die hele routineuze handelingen die helpen in ja, een soort voorspelbaarheid creëren. Dat klinkt helemaal niet sexy maar vaak, ja, thuisgevoel zien we als iets heel romantisch maar vaak is het iets heel erg praktisch ook. Iets heel voorspelbaars. Ik zeg altijd op het moment dat je huis 's ochtends verlaat is het heel fijn als je hem 's avonds weer op dezelfde manier aantreft. En niet dat alles anders staat of dat er dingen weg zijn. Inbraak is vaak één van de meest heftige dingen die we mee kunnen maken voor ons thuisgevoel. Maar het gaat ook over rituelen, over dingen die je samen doet met de buurt bijvoorbeeld. En dat kan een buurtbarbecue zijn of de manier waarop je Koningsdag viert of een WK voetbal, wie weet, het kunnen dat soort rituelen zijn waarin we, nou ja, die terugkerend zijn waarin we elkaar ontmoeten, die heel belangrijk zijn om betekenis te geven aan een plek. Maar die ook helpen om een netwerk, sociaal contact te ontwikkelen. En de vierde bouwsteen, die gaat veel meer over, ja, hoe houd je nou een goed thuisgevoel? Want een thuisgevoel is niet iets statisch, het is iets dynamisch, het verandert. In de buurten waar ik veel werk zie je dat er altijd wel iets gebeurt. In iedere buurt gebeurt wel wat. In sommige buurten gebeuren vervelende dingen, vervelendere dingen dan in andere. Ook wel buurten gehad waar een steekincident was of een schietincident of, nou ja, de politie kwam een keer, trok groot uit en die lichtte iemand van zijn bed. Het zijn vooral buurten, voor mensen in buurten vaak hele, nou, bijna traumatische ervaringen die impact hebben op hoe dat je je thuis voelt in zo'n buurt. Dat gaat over veiligheid, over vertrouwdheid. En die organisatie, die vierde bouwsteen, die gaat eigenlijk over hoe kun je nu met elkaar ervoor zorgen dat je op een goede manier reageert op dit soort situaties? En dat kunnen ook positieve dingen zijn, leuke burens die erbij komen of, nou ja, misschien dat er iets, een mooi park wordt aangelegd of weet ik veel wat. Dus die, nou ja, en eigenlijk, als het gaat over thuis maken, zeggen we 20% van je tijd gaat in het thuis maken en 80% in het thuis houden, als het ware, in het goed houden van je thuisgevoel. Dus op die manier, dat is eigenlijk een soort bril die we opzetten om te kijken naar plekken, naar buurten en de gesprekken ook met mensen te voeren. Dus dat is een beetje hoe ik kijk naar het thuisgevoel. Is misschien een beetje theoretisch maar [...]

M: Nee, klinkt heel interessant.

S: Ja.

M: Ik heb wel een vraag daarover. Ja, tegenwoordig, zeker als je dan kijkt naar de publieke ruimte, iedereen heeft tegenwoordig zijn smartphone, die wordt heel erg veel gebruikt, wordt ook, om dingen af te spreken met elkaar om of op een andere manier eigenlijk contact te houden met je netwerk, hoe kijk jij daar tegenaan eigenlijk? Hoe die smartphone eigenlijk inmiddels, of die digitale media eigenlijk inmiddels ook een rol spelen in die publieke ruimte hoewel ze natuurlijk niet altijd even zichtbaar zijn?

S: Nee, maar een rol spelen ze zeker.

M: Ja.

S: Kijk, wat mij, volgens mij, telefoons mogelijk maken is dat heel snel in contact bent met de mensen waar je je bij voelt horen. Dus dat is heel belangrijk denk ik. Dat dat kan is van enorme waarde. Dus op het moment dat jij ergens in de stad fietst en je krijgt een appje of je ziet op één of ander appje waar

vrienden van je zijn, ja, dat doet ook iets met dat je je voelt. En hoe je je verbonden voelt met anderen. Dus ik denk dat dat heel waardevol kan zijn. En tegelijkertijd zie je natuurlijk ook dat dat ertoe kan leiden dat dat soort ontmoetingen met anderen die je niet kent of die onbekend zijn, ja, dat die minder worden. Dus je ziet dat er dan heel veel, wat je zou kunnen noemen, een soort parochiale ruimte gaat ontstaan, dus de ruimte die je invult met de mensen die je toch al kent. Dus dat zou een keerzijde kunnen zijn. Dus dat je veel meer into the bubble van sociale contacten die je toch wel hebt komt. En dat, ja, dat doet misschien ook een beetje af aan wat Hannah Arendt bijvoorbeeld was, als de politieke ruimte, of het politiek debat in die publieke ruimte noemde, dus een beetje die publieke cafés waar je ook gewoon gesprekken en discussie kunt hebben met mensen die anders zijn dan jij, waar je het ook misschien niet mee eens bent, dus dat, nou ja, hoe houd je ook wel dat soort aspecten van het publieke leven zonder dat je alleen maar met je eigen netwerk zit. Door de mobiele telefoon. Maar goed, ja, het maakt je ook heel erg mobiel in die zin dat je de stad vaak heel snel kunt begrijpen, andere plekken kunt vinden om naartoe te gaan. En dat kan ook weer helpen om je thuis te voelen op plekken. Dat je, nu ben ik zelf heel erg van het dolen en het dwalen door een stad maar niet iedereen heeft dat. Dus het kan je ook heel erg helpen om een stad weer goed te begrijpen. Dus er zijn allerlei voor- en nadelen, denk ik, aan die mobiele telefoon. Maar ach, ik heb hem zelf ook altijd bij me dus ik [...]

V: En, dus over thuis nog even want ik ben half Grieks en ik weet bijvoorbeeld dat thuis volgens mij, als ik, in Griekenland heel anders wordt ervaren dan hier. En ik denk dat in heel veel buurten in Amsterdam, en nou ja, ook, dat, nou, iedereen ervaart dat natuurlijk anders. Dus in Griekenland is thuis juist met heel veel mensen om je heen, dan voel je je thuis, dan is de familie er allemaal. Het is ook veel openbaarder want het is natuurlijk vaak warm dus het speelt thuis, het speelt zich vaak ook buiten af. Terwijl in Nederland zou mijn definitie van thuis vooral zijn binnen met een kleine, hele hechte groep, gezinsleden over het algemeen en ook wat stiller. Zie jij dat ook zo? En zijn dan eigenlijk, wat ik me afvroeg, want je noemde die vier pijlers, noemde je het?

S: Ja, bouwstenen.

V: Bouwstenen, moet je dan gewoon iets meer of iets minder, hebben sommige mensen iets meer van de ene bouwsteen en iets minder van de ander om het ideale thuisgevoel te creëren? Is het op die manier dat we zeggen te veralgemeniseren of is het complexer?

S: Nee, ik denk dat er in die bouwstenen, zit dat hele persoonlijke aspect nog niet persé verwerkt. Dus we zeggen ook het is een bril om door te kijken naar het leven van de mens. Of van een groep mensen, kan ook, van een familie. Waarbij plek, waarbij netwerk, contact met elkaar, waarbij de rituelen en ook de organisatie van belang zijn. Maar daar zit niet in dat, als je dat hebt dan is het goed. De ene persoon heeft een enorme behoefte aan controle. Ook buiten. Terwijl de ander dat helemaal niet heeft. En als je een gezinsmens bent of uit een cultuur komt waarin dat veel vanzelfsprekender is, ja, dan zul je ook andere ruimtes hebben waarschijnlijk om aan die behoefte tegemoet te komen. En dan zal je thuis, ook daar veel meer op gebaseerd zijn. En dan zul je in, nou, misschien in een Nederlands huis iets minder op je plek zijn zo maar, dat kan. Of in een Nederlandse publieke ruimte dus [...] Ik denk dat die ruimte ook heel erg

een weerspiegeling is van de cultuur weer. En dat, volgens mij speelt dat zeker een rol.

V: En is er dan hier bijvoorbeeld, in zo'n plantsoen als waar we nu staan, is het dan ook, probeer je daar dan naar te kijken? Is dat dan ook zoiets van nou, hier gaan we dan, dat heel veel verschillende mensen zich hier allemaal thuis voelen?

S: Ja, zeker. Dat is ook het doel. En dat is, denk ik, ook één van de belangrijke onderdelen van mijn vak. Om ook die gesprekken te voeren. Dus de vrouwengroep waar ik het eerder over had, dat zijn voornamelijk Turkse vrouwen. Ja, die hebben echt wel een ander idee van hoe je die ruimte moet gebruiken dan als de groep autochtoon Nederlandse vrouwen zou, zouden zijn. Dus dat, natuurlijk, en dat gesprek is ook belangrijk om te voeren. En nu naast het Wachterliedpaviljoen ligt een afgesloten parkeerplaats. Daarvan heeft de gemeente gevraagd van we willen daar iets meer mee dan dat het afgesloten parkeerplaats is. Dus daar zijn we al een hele tijd mee bezig. Dat wordt waarschijnlijk een buurttuin. Nou, daarvoor heb ik ook met de vrouwengroep gesproken van wat willen jullie daar dan in? Hoe, wanneer wordt het ook een plek waar jullie je thuis voelen en prettig voelen in die publieke ruimte? Nou ja, goed, zij zeggen dus ja, we hebben gewoon een goede ruimte nodig waar we eventueel ook overdekt kunnen zitten met elkaar, waar je ook de goede planten bij hebt om dingen mee te doen. Dus dat, het is altijd maatwerk in die zin. En die bouwstenen zijn daarom ook niet een soort, het is geen blauwdruk hè, waar ik, wat ik eerder ook al zei, die bestaat niet. Dus je moet ook altijd met elkaar invullen. Dus we zien dat veel meer als, nou ja, als een soort gespreksonderwerpen, als een soort gespreksleidraad als je het over thuisgevoel hebt, heb je het in ieder geval over de plek en hoe vul je die in? En heb je het in ieder geval over hoe dat je verbonden bent aan elkaar. Maar dat heeft allemaal met elkaar te maken dus het, ik zou wel willen stellen dat als het gaat over thuisgevoel, dat je alle vier de bouwstenen nodig hebt. Maar dat dat voor een persoon of voor een groep, nou ja, dat de ene bouwsteen belangrijker kan zijn dan de andere.

V: Het is ook best een gek woord toch, thuis?

S: Ja.

V: Ik zou niet kunnen beschrijven wat het is [...]

S: Nee.

V: maar ik kan wel zeggen of ik me thuis voel.

S: Ja. En dat [...]

V: En dat kunnen enorm verschillende plekken zijn, ook nog. Ja.

S: Ja. Vaak vinden we het wel makkelijker om aan te geven waar en waarom we ons niet thuis voelen dan waarom dat wel zo is. Dus, maar goed, ja, in het hele buurt maken en goede plekken maken ben ik altijd ook wel een beetje op zoek naar maar waarom wel? En dat is een experiment. En dat is ook het soort, het dynamische karakter van thuisgevoel. Het verandert. Dus wat je het ene jaar leuk vindt, om onder een boom te zitten bij moestuinen, denk je volgend jaar

nou ja, toch een andere plek nodig. Dus dat, en dat vind ik ook het interessante aan het publieke leven, aan het stedelijk leven, is dat er zo ontzettend veel beweging is in hoe dat we ruimte gebruiken, in welke mensen dat die ruimte gebruiken, hoe we ons weer tot elkaar verhouden. Dus geen stad, geen plek is ooit voor hele lange tijd hetzelfde. Ook al ziet hij er qua inrichting hetzelfde uit.

M: Je hebt ook een boek samengesteld. Dat heeft "De stad op ooghoogte". Daarin kijk je eigenlijk naar, ja, vanuit een soort ander perspectief. Wat is "De stad op ooghoogte"?

S: Ja, nou, dit is ontstaan in, bij het bedrijfje waar ik lange tijd heb gewerkt, bij STIPO. Waar ik op een gegeven moment in Rotterdam de vraag kreeg om eens te kijken naar de plinten in de binnenstad. En de plinten is de begane grond van een gebouw die, nou ja, daar was eigenlijk niet zo heel veel over bekend. Over wat je daar dan mee moet doen om er een goede plint van te maken. Er waren een aantal mensen die daar iets over zeiden zoals Jan Gehl bijvoorbeeld, heeft er ook wel onderzoek naar gedaan: wanneer heb je nou een goede begane grond en wat is het effect daarvan? Op menselijk gedrag onder andere. Is heel interessant want dan zie je ook dat als je een goede invulling hebt met kleine winkeltjes bijvoorbeeld, interessante etalages, dat mensen vaker stilstaan, dat ze vaker met hun hoofd draaien, dat er vaker een praatje gemaakt wordt. Dus je vertraagt, je hebt meer oog voor de ruimte om je heen, meer oog voor elkaar. Dus het is heel interessant als je dat soort plekken kunt maken waar mensen dat doen, ja, dan voeg je echt kwaliteit toe. En daarover gaat "De stad op ooghoogte". Van hoe kun je nou, daar is het mee begonnen, goede plinten maken als het ware en wat heb je daarvoor nodig? En dat heeft, is zich een beetje uit gaan breiden ook onder die naam van "De stad op ooghoogte" of the city at eye level tot een internationaal netwerk van mensen die bezig zijn om dit soort goede plekken te maken. En dat gaat niet alleen maar meer over plinten van gebouwen maar dit gaat ook over goede pleinen, goede parken, goede woonstraten ook. Dus daar komt die stoep dan wel wat meer in terug. En daar eigenlijk ook een beetje de ontwerpen en de procesvoorwaarden voor vinden om dat op een goede manier te doen. Dus als je een ontwikkelaar hebt die een hoog gebouw bouwt, tegenwoordig hebben we veel over verdichting en dat leidt vaak tot hogere gebouwen. Nou, we hebben best wel veel gebouwen gezien die hoog waren waarvan je dacht oh, mijn god, wat een verschrikkelijke aansluiting op de straat. Dus als je iets met je plint had gedaan had dat echt een heel andere wereld, heel andere ervaring geweest. Dus het kan bouwers, ontwikkelaars ook wat input geven voor hoe maak je nou zo'n goede plint, hoe ontwerp je dat? Maar het gaat niet alleen over ontwerpen. Dus dit gaat ook over hoe je dat, hoe doe je dat met de stad samen, waar let je op, wat voor proces heb je daarvoor nodig en wat voor eigendomsverhoudingen, eigenaarschapsverhoudingen heb je nodig? En wat dat op ooghoogte eigenlijk zegt is die plint is misschien maar een heel klein deel van het gebouw maar het bepaalt voor het grootste gedeelte de beleving die je hebt op straat. En hoe prettig je je voelt, hoe thuis je je ergens voelt. Dus dat goed doen is echt heel belangrijk voor een goede publieke ruimte. Ik heb ooit, al heel lang geleden trouwens, een onderzoekje gedaan op de Weesperstraat, ik denk dat jullie hem kennen?

M: Zeker.

V: Zeker.

S: Want wat vindt je van de Weesperstraat als je, op het eerste oog?

M: Nou, volgens mij kan daar wel aan de, qua plint kan daar wel iets gebeuren niet?

S: Ja. Maar hoe voel je je in de Weesperstraat? Dat is misschien de vraag?

V: Nou, ik heb weleens het idee dat hij niet is ontworpen voor mensen maar voor God.

S: Ja.

V: En heel veel van die gebouwen zijn eigenlijk meer voor vogels, als het ware, ontworpen [...]

S: Ja.

V: Ze zien er mooi uit op een maquette maar ze zijn niet op ooghoogte ontworpen.

S: Nee, ja, exact. En dat is ook wat er gebeurde, als ik bij mensen ga vragen waar vind ik hier het thuisgevoel, en iedereen wees consequent naar de grachten die kruisen met de Weesperstraat. En nou ja, inderdaad wat mensen zeggen, je hebt daar een beetje het gevoel alsof je haast hebt, alsof je weg moet. Dat is inderdaad wat het doet door het voorbijrazende autoverkeer, door die lange gesloten plinten. Dus dat is een hele nare beleving terwijl als je dan het hoekje omslaat naar de gracht, nou, dan heb je niet eens publieke voorzieningen maar gewoon woonvoorzieningen, tot de Amsterdamse Stoep, echt een andere wereld. Alsof je een andere dimensie bijna instapt waar mensen zich bijna, nou ja, een soort instant thuisgevoel hebben.

M: Ik kan me ook, in, eigenlijk in Noord, heb je rondom het Buikslotermeerplein, staan veel van die flats daar [...]

S: Ja.

M: en eigenlijk als je daarnaar kijkt zit er, is er heel veel van die begane grond, wordt gebruikt eigenlijk als garageboxen of [...]

S: Ja.

M: Dus, en met name als je daar 's avonds rondwandelt en het is donker, dan zie je ineens ook, ja, het licht gaat dan een belangrijke rol spelen want eigenlijk krijgt het, doordat er helemaal niks op die begane grond gebeurt, dat het, ja, eigenlijk toch wel een beetje soort onveilig gevoel geeft.

S: Ja.

M: Hoe, buiten de plint, wat doet licht in die publieke ruimte?

S: Ja, ik wil toch nog iets zeggen over die plint.

M: Ja, ga nog maar eerst door op die plint.

S: Want ik vind die, ga ik daarna op het licht [...]

M: Ja.

S: Maar, nou nee, ik vind vooral die garageboxen zijn heel interessant. We hebben natuurlijk jarenlang portiekflats gebouwd met garageboxen op de begane grond, dat, voor mijn een idee van veiligheid, veiligheid in de woning maar zeker niet op straat. Wat iemand me ooit een keer als soort metafoor zei, hij zegt ja, op het moment dat je die garageboxen hebt en je loopt daarlangs op straat, heb je eigenlijk het gevoel alsof iemand met zijn rug naar je toe staat. Dat is heel onprettig. En nou ja, wat het ook doet, dit hebben we uit het onderzoek naar de stoep, is dat, de verbinding tussen woning en straat is weg. Want er is bijna niemand die vanaf de eerste etage iets gaat doen op die stoep. Dus eigenlijk is ieder toezicht, iedere controle is weg. Dan heb je ook nog eens het gevoel alsof je, ja, alsof iemand met zijn rug naar je toe staat. Dat is ongemakkelijk, onprettig. En dan wordt het ook nog eens donker en vaak vies. En die garagedeuren worden een keer lelijk. Dus het zijn echt van die typische, nou ja, hele onzure, onveilige plekken in de stad. Althans, ze voelen onveilig. En ik heb het idee dat je daar heel veel licht tegenaan kunt gooien maar dat gaat nooit goedkomen. Je kan mooie bloemetjes op de garagedeuren schilderen, doen we ook weleens, nou, wij niet maar het wordt weleens gedaan maar dat gaat ook niet goedkomen. Dus volgens mij dat soort plekken, ik denk dat we dat ook echt kunnen leren van "De stad op ooghoogte", dat we dat nooit meer doen en daarvan leren dat we dat niet doen. En dan, ja, dat doet mij af en toe ook wel pijn dat ik nu af en toe toch woongebouwen zie ontstaan waarin de begane grond wordt gebruikt als parkeergarage. Nou, dan is het geen garagedeur maar wel zo'n soort plint. En dan weet je dat de komende 50 jaar er niks gaat gebeuren op die straat. En dat we weer die problemen hebben met, nou ja, sociale onveiligheid, dat we ons onprettig voelen. En dat het een ruimte wordt die, ja, wat Newman ooit heeft omgeschreven als defensible space maar in dit geval indefensible space. Want we hebben er geen toezicht op dus we komen er niet, dus het is geen ruimte die we kunnen verdedigen als het ware, die we onderdeel zien als, als onderdeel zien van ons thuis. Maar goed, dat gezegd hebbende over die plekken, dat zijn voor mij een beetje de plekken waar je echt, nou ja, genoeg gezegd. Nee, het licht, ja, dus nogmaals, dus je kan daar heel veel met licht doen. Ik heb niet het idee dat dat iets op gaat lossen. Maar goed, over het algemeen denken we natuurlijk wel hoe meer licht hoe veiliger dat we ons voelen. En, nou ja, in de afgelopen jaren heb ik veel met Ellen de Vries gewerkt als lichtontwerper. Daar ook wel heel veel over geleerd. En eigenlijk wat zij ook een beetje zegt van ja, het beste licht is als je weinig licht nodig hebt. Dus dat zijn eigenlijk plekken waar je gewoon ook door andere factoren je prettig kan voelen waarbij het licht eigenlijk helpt om dat te versterken. En dat kan gaan over de identiteit van een pand wat je aanlicht. Maar dat kan ook gaan over goede sfeerverlichting die versterkend werkt op dat je je stoepje hebt toegeëigend. Of dat je daar op een andere manier een prettige straat hebt. Dus licht in die zin is ontzettend belangrijk en heel vaak ook een beetje een ondergeschoven kind in hoe dat we de publieke ruimte bekijken. Wat ik ook van haar heb geleerd, onder andere, is dat het gemiddeld elf van de vierentwintig uur per dag is het donker. Gemiddeld genomen. Nu is het iets meer in deze tijd van het jaar, in de zomer iets minder maar gemiddeld is het dus elf uur donker. Maar eigenlijk alle plannen die we maken voor nieuwe straten, nieuwe buurten, nieuwe ontwikkelingen, die maken we voor daglicht. Ja, met als gevolg dat we juist die

avond heel onprettig gaan vinden. En dat er hele grote groepen mensen zijn die 's avonds niet meer naar buiten willen, niet meer naar buiten durven. En daar kun je met licht heel veel mee doen. Dus daar kun je goede ruimtes voor maken.

V: En zou je dan in die, zo'n, nou ja, die garageboxen, die zou je eigenlijk dan om moeten bouwen naar wat ze bijvoorbeeld tussen De Bogen hebben gedaan, jaren, decennia geleden inmiddels [...]

S: Ja.

V: dat je daar galerietjes of bedrijfjes of dingetjes in, dat zou al kunnen helpen?

S: Zeker. Ja, zorg dat je functies hebt aan de straat. Ze hebben het in Nieuw-West ook gedaan door een aantal garages, niet eens allemaal maar een aantal garageboxen hebben ze omgebouwd tot werkplekken. Maar dan heb je even een goede etalage à la Jan Gehl waar je dan toch even stilstaat. Ook 's avonds. Met een beetje licht in de etalage dus dan [...]

V: Ja, en als je dan een etalage hebt, zelf, dan ga je ook het stoepje misschien wat onderhouden.

S: Exact.

V: En vanzelf wordt, ja.

S: Ja. Dus dat [...]

M: Over licht gesproken, het wordt ook een beetje donker in de bus maar misschien kunnen we dat kleine lampje daar aan doen. Ja, want we hebben ook stroom opgeladen dus [...]

S: Kijk.

M: volgens mij moet het gaan.

V: Nee, die krijgen we echt niet op met dat lampje.

M: Is er een beetje een thuisgevoel?

S: Ja, zeker. Ik heb wel koude tenen moet ik zeggen maar dat, die hebben jullie ook denk ik.

M: Ik had nog een vraagje over, eigenlijk in hoeverre je als je, we hebben het er misschien al een klein beetje over gehad maar in het onderzoek wat je hebt gedaan, zie je nou een groot verschil tussen steden? Je bent net naar Rotterdam verhuisd hebben we gehoord [...]

S: Ja.

M: maar, zeg maar, is het in Amsterdam anders dan in Rotterdam? Of je bent ook in Eindhoven, heb je onderzoek gedaan, ja, kan je iets zeggen, is er verschil of zijn er juist hele grote overeenkomsten?

S: Ja, wat je in Rotterdam merkt is dat de aandacht voor klimaat is heel groot. Heb je een prachtig programma. Dat heet het "Rotterdams Weerwoord" waarin ze echt de samenwerking zoeken met allerlei andere clusters en programma's binnen de gemeente. Dus daar is veel aandacht in de stad ook voor mensen die initiatieven nemen op het gebied van groen. Dus je ziet ook dat dat heel erg ingeburgerd raakt in het denken en het doen van mensen ook in de wijken. Amsterdam heeft dat nog iets minder. Dus dat, nou ja, dit, natuurlijk zie je daar verschillen in. En tegelijkertijd, het zijn al die grote ontwikkelingen waar steden mee te maken hebben, al die grote wicked problems. Onder andere klimaat, nieuwe energie. In dat opzicht verschilt het niet zo heel erg veel. En natuurlijk heb je ook nog de verschillende opzet van steden, ook ruimtelijk. Ik bedoel Amsterdam is in dat opzicht echt heel anders dan Rotterdam. Dus dat, nou ja, natuurlijk je ziet verschillen maar ik vraag me altijd af wat betekent het? En als ik heel erg naar mensen ga kijken, dan, ongeacht waar ik kom, of het nu Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, Groningen, de, vaak is er een enorme liefde voor de stad. En dat het ook onderdeel is van de identiteit. En dat vind ik heel leuk dat, ik werk nu veel in Rotterdam bijvoorbeeld, Rotterdam-Zuid, nou ja, dat is wel echt een beetje een aankomstwijk gekomen, Carnisse. Maar er zitten ook nog wel echte, rasechte Rotterdammers. Ook mensen die van Heijplaat zijn gekomen. Dat is een beetje het dorp in de stad, die nu in Carnisse wonen. Die hebben zo'n intense liefde voor hun stad en voor hun wijk en die zijn echt bereid om daar hun handen uit de mouwen te steken. Maar goed, als ik hier in de Erasmus.... 00:54:28 buurt ben of in Nieuw-West waar ook wel heb gewerkt, in Geuzenveld bijvoorbeeld, dan kom ik dat ook tegen. Dus ik denk in het algemeen, ongeacht waar je woont, dat die leefomgeving, dat mensen die altijd belangrijk vinden. En op het moment dat je de ruimte biedt en de goede vragen stelt aan mensen en mensen helpt, daartoe bereid bent, dat iedereen daaraan bij wil dragen. Nou ja, en dat vind ik zeker op niveau, ook als stadspsycholoog kijkend, één van de grootste overeenkomsten, dat we als mens gewoon zorgdragen voor onze, zorg willen dragen voor onze leefomgeving omdat we daar zelf ook profijt van hebben. Maar ja, dat die identiteit van zo'n stad of van zo'n wijk daar echt nog een rol in kan spelen. Dus de Carnissenaar is heel trots op Carnisse. Wat ik heel mooi vind, in Carnisse werk ik ook bijvoorbeeld met Hans. Hans is een rasechte Rotterdammer, moet niks hebben van Amsterdam, is echt een beetje op het niveau dat hij zegt ja, die grachtengordel, daar snap ik helemaal niks van, mogen ze van mij platgooien, een beetje zo. En dat is half gekscherend, ergens meent hij het. En Hans is een fantastische gast want die is nu een buurtoven aan het bouwen in zijn eigen buurt. En dat vindt hij geweldig. Dus hij zit iedere zaterdag en zondag, is hij aan het bouwen. Met een paar anderen.

M: Een buurtoven zeg je?

S: Ja.

M: Waar je brood kan bakken of [...]

S: Waar je broodjes kan bakken. Hij is mobiel, hij staat op wielen dus je kan hem overal de buurt intrekken. Maar Hans is echt een doener maar goed, Peter die helpt. En Peter komt uit Amsterdam. Is een rasechte Amsterdammer. Dus we vonden het ook wel een beetje spannend want we dachten wat gaat er nu gebeuren? Maar ja, het is gewoon twee handen op één buik, die twee. En ik heb ook het idee dat dat komt omdat ze allebei zo overtuigd zijn van hun eigen stad

dat ze elkaar daar ook in vinden. Dus ik, nou, ik vind dat heel mooi om te zien, dat gewoon, dat de drijfveer vaak is goede dingen doen voor je stad, voor je buurt en dat dat, nou ja, de gemene deler dan is ongeacht alle verschillen die je ook kunt benoemen hoor in steden.

V: Het is natuurlijk een, heeft dat misschien ook met beleid te maken. Ik kan me voorstellen dat bijvoorbeeld, zeker je ziet steeds meer participatie, participierend onderzoek en dat je echt de buurt betreft bij je onderzoek. En ook bij het verzinnen van oplossingen. Maar niet elke stad doet dat op dezelfde manier. Sommige steden of in elke geval, weet ik, sommige overheden zijn daar echt hartstikke huiverig voor. Die vinden dat eng. Dus daar zouden dat soort verschillen dan ook in kunnen zitten. Mensen doen natuurlijk sowieso wel wat op heel lokaal niveau maar als je daar meer invloed op kunt uitoefenen heeft dat natuurlijk effect.

S: Nee, zeker. Ja, en ik zit heel erg op die participatiekant dus ik vind het ook heel interessant om te kijken hoe kun je mensen meenemen? En vaak is dat met mensen in de buurt niet heel moeilijk, die willen vaak wel.

V: Ja.

S: Het is inderdaad de gemeente of de woningcorporatie daarin meekrijgen, dat is vaak de ingewikkelde. En dan, nou, je ziet natuurlijk wel dingen veranderen in de afgelopen jaren dus het, we zijn heel erg geïnspireerd geraakt door, volgens mij was dat Brasilia, Braziliaanse stad, waarin de burgemeester op een gegeven moment zei in zijn verkiezingsbelofte van op het moment dat jullie mij kiezen als burgemeester, dan gaan we de begroting van de stad, die gaan we met elkaar invullen. Dat ga ik niet doen, dat gaan mijn ambtenaren niet doen, dat gaan we met elkaar doen. En hij werd gekozen en uiteindelijk heeft hij dus met de hele stad die begroting gemaakt. Hij is gewoon aan mensen gaan vragen, aan tafels gezet, waaraan gaan we al dat geld wat we binnenkrijgen als gemeente, waaraan gaan we dat uitgeven? Wat vinden jullie belangrijk? Nou ja, dat, ik weet overigens niet hoe het daar nu mee is maar goed, dat leidde wel tot hele andere plannen en insteken. Maar goed, dus Amsterdam heeft nu bijvoorbeeld West Begroot. Waarvan ze zeggen nou, heel klein gedeelte, dus €300.000, is flinke smak geld natuurlijk, en daar mag de buurt dan van zeggen hoe dat besteed moet worden. Maar goed, daar zit ook weer een heel geïnstitutionaliseerde democratische methode achter. Dan moet je plannen maken en die moet je gewoon op een website zetten en dan moet je op de website stemmen en dat, nou ja, niet persé altijd heel inclusief. Niet voor iedereen toegankelijk. Dus dat, nou ja, dus je ziet wel, dus er wordt wel een beetje gekeken maar wat ik in die participatiewereld heel erg zie is dat het vaak nog enorm eng is. En wat we bijvoorbeeld in Carnisse juist proberen is door te zeggen oké, maar wie participeert er nou eigenlijk? We zeggen altijd dat de bewoner moet participeren in de plannen van de gemeente maar is het niet net andersom, moet, is de professional niet degene die participeert? Als ik een buurt in ga, dan voel ik me niet als de professional die de bewoner moet laten participeren, ik voel me degene die moet participeren. Dus ik moet me inleven, ik moet begrijpen wat er speelt en ik denk mee over wat zijn nou de dingen, de goede dingen om te doen voor de buurt? En ik stel ook de vraag wat kan ik voor je doen? Maar dat, nou ja, dat is vaak wel heel eng. En in het algemeen genomen is eigenlijk nog geen enkele stad in Nederland die ik ken, die zo'n omslag aan het maken is. Ze proberen dat nog steeds heel erg vanuit de instituties te organiseren, die

participatie. Ja, ik vraag me heel erg af op lange termijn wat voor effect dat dat gaat hebben. En wat we dan, wat er dan juist gebeurd is dat we nu allerlei tools aan het opzetten zijn, heel veel digitale tools: appjes, websites, noem maar op om te participeren. En heb je swipocratie. Dus dan kan je plannen in de app zetten en dan kunnen mensen naar links of naar rechts swipen of dat ze het leuk of niet leuk vinden.

M: Ja, ik denk altijd het is een soort, weet ik veel, pink washing of, weet je, een soort nieuwe washing, dat ze het idee geven van ja, enigszins democratisch komen tot een bepaald voorstel.

S: Ja.

M: Terwijl je je inderdaad kan afvragen is het alleen maar bedoeld om eigenlijk een soort schijnparticipatie te geven?

S: Ja.

M: Ja.

S: Nou ja, en heel vaak leidt het daartoe ben ik bang. Ik denk dat de intentie er wel achter, wel goed is maar ja, het leidt tot vaak dat een hele beperkte groep dat gaat doen. Omdat heel veel mensen, hoe installeer ik die app überhaupt? Moet ik me aanmelden? Dus het, ja, en dan nog, wat zegt het dan? Het is een beetje de data die je verzamelt met sensoren, wat zegt dat dan eigenlijk over hoe dat die plek gebruikt wordt. 01:00:50.

V: En het is zelfs minder dan het verzamelen van sensoren. Het is gewoon alleen maar degenen die dat ding weten te vinden doen mee.

S: Precies.

V: Daarom hebben wij nu hele lelijke kitscherige portretten van wetenschappers in onze buurt.

S: Ja.

V: Vreselijk.

S: Heb jij ook aan swipocratie meegedaan?

V: Natuurlijk niet. Ik heb daar niet op gestemd.

S: Oké.

M: Ik heb eigenlijk nog één vraag en dat is misschien ook wel hierop doorgaand, ja, hoe zie jij die stad van de toekomst? Hoe zie jij, dus je hebt eigenlijk net een aantal ontwikkelingen geschetst, wat zie jij over tien jaar maar, mag ook over 50 jaar, hoe is die, ja, misschien ook nog wel gespitst op die digitale stad en wat dat gaat doen met gedrag van mensen maar ja [...]

S: Ja, ik ben een sciencefiction-lezer dus dat is ook wel een interessante vraag dit maar er zijn best wel veel sciencefiction-schrijvers die daar ook natuurlijk wel

hun gedachten over hebben, over muren die eigenlijk gewoon touchscreen zijn, waar je alles op kunt, noem maar op. Ik weet het niet hoor, ja, ik vind het een moeilijke vraag ook omdat ik heel erg in mijn eigen kennisbubbel zit [...]

M: Ja, maar ik denk dat die juist wel interessant is.

S: Nee, ja, snap ik. Ik ga wel een poging doen hoor maar ik geven even een soort winstwaarschuwing. Dus ik, nou, wat ik, zeker de komende tien jaar en komende vijftig jaar nog niet heel erg zie is dat soort dingen. Dus niet hele futuristische dingen. De beweging waarvan ik het idee heb dat we die steeds meer aan het maken zijn, maar hij is nog heel klein, is die beweging die, eigenlijk de tegengestelde beweging van de afgelopen decennia, waarin we heel erg van collectief naar individu gingen. Ik heb het idee dat we nu steeds meer van individu naar collectief weer gaan. De manier, volgens mij, waarop we de digitale tools, digitale media hebben gebruikt de afgelopen jaren of tientallen jaren, is heel erg gericht geweest op het versterken van dat individu. Ik heb het idee dat we, en dat is een beetje een hoop eigenlijk, dat dat soort tools zich weer veel meer gaan richten op het bouwen van het collectief. En dan niet op het bouwen van individuen die iets met elkaar hebben maar echt op het bouwen van een collectief. Dat is mijn hoop. En ik zie dat de komende tien jaar wel echt gebeuren. Je ziet ook wel dat daar dingen ook, in het onderwijs, in de wetenschap echt aan het veranderen zijn. De aandacht is aan het veranderen. Ze hebben nu bijvoorbeeld Richard de Brabander die net zijn reden heeft gehouden als hoogleraar van social work, Hogeschool Inholland geloof ik in Rotterdam. Ja, die spreekt over eco social work. Dus het gaat veel meer weer om die ecologie van die gemeenschappen. Nou, en daar geloof ik ook heel erg in omdat ik het idee heb, en dat zie ik zelf in de buurten waar ik werk, dat we heel erg vastlopen in, als we het alleen maar vanuit het individu doen, dan lopen we vast. Dan, ja, als je niks meer met elkaar deelt, dan kunnen we de opgave van deze tijd gewoon niet, dat gaan we gewoon niet redden. De klimaatopgave, dat gaan we niet redden als iedereen zijn eigen dak moet vergroenen en zijn eigen tuin moet doen en zijn eigen geveltuintje aan moet leggen. Maar als we dat met elkaar doen in de straat, dan is het een heel ander verhaal. Ik denk ook dat we, waar het welzijnswerk nu heel erg gericht is op het individu en dan met name het kwetsbare individu, hoop ik dat we, dat dat heel erg gaat veranderen naar wat kun je als gemeenschap nou eigenlijk weer betekenen voor elkaar? En dat we dan ook anders gaan kijken naar kwetsbaarheid. Dat kwetsbaarheid niet iets is wat je beperkt maar wat ieder mens heeft waarvan je eigenlijk ervoor moet zorgen dat je de goede mensen om je heen hebt zodat je daar niet al te veel last van hebt. En voor de één is dat lastiger dan voor de ander. Dus heel erg, nou, ik zie onze steden, onze buurten heel erg weer, ik hoop dat ze heel veel meer toegaan naar dat collectief en dat de digitale media daar ook echt wel op in gaat spelen. Dus dat is mijn optimistische kijk op het, op hoe dat de steden zich ontwikkelen naar mijn idee.

V: Supermooi, ja.

M: Ja, ik denk dat dat hartstikke, in ieder geval een heel mooi positief beeld is waar we misschien naartoe gaan.

S: Ja.

M: Sander, ik wil je heel erg hartelijk bedanken. Volgens mij kunnen we eigenlijk nog veel langer praten.

S: Ja, zeker.

M: Maar goed, misschien komt het gewoon nog een andere keer want er zijn nog best een heleboel vragen die ik eigenlijk heb maar voor nu ontzettend bedankt.

S: Geen dank. Jullie ook voor het luisteren en de vragen. Dank je wel.

M: Het was heel leuk.

Je luisterde naar de digitale stad. We eindigen deze aflevering met een soundscape die Christiaan Pappalardo speciaal voor deze aflevering heeft gemaakt. Geïnspireerd op het Wachterliedplantsoen. Deze podcast is gemaakt door Vasilis van Gemert, Leonie van Dijk en mijzelf, Marjolein Ruyg. De intromuziek is van Frank Kloos. De digitale stad werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Centre of Expertise for Creative Innovation en City Net Zero.